

Gümüşhanevî Dergâhında İcâzetnâme Geleneği

Selahattin FETTAHOĞLU*

Özet

Gümüşhanevî Dergâhı'ndan verilen ilim icâzetnâmelerinde bir disiplin ve bütünlüğün olduğu anlaşılmaktadır. İcâzetnâmeler, Osmanlı medreselerinin karakteristik özelliğini yansıtmakta ve Osmanlı medreselerinde okutulan dersler ile ders kitaplarının isimlerini ihtiva etmektedir. İcâzetnâmelerde Müderris Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin hadisçi kişiliği öne çıkmaktadır.

Giriş

Konumuza girmeden önce icâzetin lügat ve ıstılahtaki anlamları, eğitim bilimi sahasında ve İslâm coğrafyasındaki kullanımı ile, şekil yönünden icâzetnâmeler üzerinde anahatlarıyla bilgi vermeyi faydalı buluyoruz.

İcâzetin Lügavî ve İstılâh Anlamı

İcâzet (الإجازة) kelimesi Arapça hayvan ve tarla sulamak, izin, ruhsat, destur istemek, verilen emri yerine getirmek, uygun bulmak, ödül gibi anlamlara gelen (جوز) mastarının if'âl (إفعال) babına nakledilmesi ile elde edilmiş olup,¹ kelime manalarından hareketle çeşitli ilim dallarında farklı terim anlamları kazanmıştır.

İslâm toplumunun ilk devirlerinde ilim denilince ilk akla gelen hadis ilmi idi. Bu itibarla hadis rivayet usullerinden birini ifade eden bir terim olan icâzet,² ilkin hadis ilminde kullanılmıştır. Sözlü veya yazılı, “semâ ve kıraat olmaksızın hadis âliminin belirli şartlar dâhilinde bütün veya bir kısım rivayetlerini öğrencisinin rivayet etmesine izin vermesi”³ anlamında ıstılah olan icâzet, daha sonra diğer ilim dallarında benzer anlamlarda kullanılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s) Kur'an-ı Kerim'in okunmasına ve ezberlenmesine özel bir önem vermiştir. İrtihallerinden sonra Ashabı tarafından da bu ihtimama riayet edilmiş ve İslâm toplumunda Kur'an-ı Kerim'in okunup ezberlenmesi bir şiar ve şeref vesilesi görülmüştür. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenlere “Hâfız”, usulüne uygun olarak okuyanlara da “Kârî” payesi verilmiş, bu payelere ulaşanlarda bulunması gereken niteliklerin varlığını ve ehliyetini tevsik için hocalarınca verilen yazılı belgeye de “İcâzet” denilmiştir.⁴

Mecelle'de: “Bayi, müşteri veyahut ikisi birden müddet-i ma'lume içinde bey'i fesh etmek yahut icâzet eylemek hususunda muhayyer olmak üzere bey'de şart kılmak câizdir. Hıyâr-ı şart ile muhayyer olan taraf müddet-i hıyârında, yani muhayyer olduğu müddet zarfında, dilerse bey'i fesh eder ve dilerse mucîz olur. Gerek fesh ve gerek icâzet kavlen olduğu gibi fi'len dahi olur. İcâzet-i kavliye, icâzet verdim ya razı oldum gibi rızaya... delâlet eden sözlerdir. İcâzet-i

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi

1 Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, c. VI, s. 164. *المستسقى: المسبجيز، السقية، والمسبجيز: المستسقى*.

2 Bkz.: Demirci, Ahmet, “Rivayet Formülleri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, ss. 139-193, Kayseri 1986, ss. 162 vd.

3 Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul 2011, s.79.

4 Ayrıca bk.: Arslan, Durmuş, “Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VII, s. 2, ss. 291-317, Sivas 2003, ss. 300 vd.

fi'liyye rızaya... delâlet eden fiildir..."⁵ ifadeleri ile sözlükteki "izin ve ruhsat" anlamına uygun olarak, tasarrufun sahih ve geçerli olması anlamında kullanılmıştır. Bu husus ayrıca "izin ve icâzet tevkildir. İcâzet-i lâhika vekâlet-i sâbika hükmündedir"⁶ hükmü ile de yetki verme anlamında kullanılmıştır.

Eğitim Bilimi'nde İcâzet

Eğitim biliminde icâzet, hayvanların ve arazinin sulanması için "استجرت فلانا فأجازني"⁷ "falandan bana su akıtmasını istedim o da bana su akıttı" manasından hareketle, "bir âlimin ilmini talebesine aktarması"⁸ anlamıyla şehâdetname, geleneksel medreselerde (üniversitelerde) eğitimini tamamlayan talebeye verilen üniversite diploması, lisans diploması... anlamında terim olmuştur.

Her meslekte olduğu gibi ilimde de kişinin ihtiyaç duyulduğunda ehliyetini ve yeterliliğini ispatlaması gerekir. Ehliyet geçerli bir belge ile tevsik edilebilir, ya da sınav ile ölçülebilir. Sınav, sınav anında sorulan sorulara verilen cevaplarla değerlendirilir. İnsan o anda sayılı sorulan soruları bilebilir veya herhangi bir şekilde doğru cevaplayabilir, sorulan sorularla ilgili malumat sahibi olmuş olabilir. Sınav her zaman ehliyeti belgelemez. Ancak icâzet sahibinin, disiplinli, sağlam ve ilkeli bir bilgiye sahip oluşu ve yeterliliği az bir gayret ve sinama ile kolayca anlaşılabilir. Bilgi ve ehliyetin seviyesini icâzet belirler. Bu sebeple İslâm dünyasında icâzete özel önem verilmiş ve bu konuda titiz davranılmıştır.

İslâm ilim tarihinde ilk kapsamlı yazılı icâzet örneklerine h. 3. üncü asrın sonlarında rastlanmakta olduğu kanaati yaygın ise de, icâzet geleneğini Veda Hutbesi ve Kur'an-ı Kerim'in çoğaltılması hadisesi ile ilişkilendirmek doğru olur. Sevgili Peygamber'imizin (s.a.s.) Veda Hutbesi'nde "Dikkat edin! Burada bulunanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsin. Umulur ki, kendilerine tebliğ edilenler burada bulunup işitenlerden daha iyi anlar"⁹ buyurmuştur. Bu tavsiye, Ashabın duyduklarını duymayanlara ulaştırmakla yetkilendirildiklerine ve görevlendirildiklerine işaret etmektedir.

İslâm Coğrafyasında İcâzet

Yaygın olarak Osmanlı ve Doğu İslâm coğrafyasında medrese ve tekke mensuplarıyla sanat erbabından eğitim ve öğretimini tamamlayanlara, öğrencinin talebi üzerine hocaları tarafından verilen yazılı belgeye ad olan icâzet, Türkçe'de, Arapça icâzet ve Farsça nâme (mektup) kelimelerinin birleşimi ile "İcâzetnâme" şeklini almıştır. Bu belge, talebenin hocadan ders-belli bir kitabı veya kitapları okuduğunu, okuduklarını kendisinden nakletmesine ehil olduğunu ve bu konuda talebeye yetki verildiğini belgelemek üzere verilmiştir.¹⁰

Osmanlı döneminde iki tür icâzet ile karşılaşmaktayız. Biri 1914 yılında medreselerin ıslah edilerek "Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye" adıyla kurulan yeni medreselerin yüksek ihtisas kısımları olan Süleymaniye Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye Medresesi Mütahassisîn kısmından alınmış olan resmi ve mühürlü icâzetnâmeler; diğeri, hususi surette müderrislerin verdiği ve resmi bir vesika kabul edilen icâzetnâmelerdir. Bu icâzetnâmeler, "3 Mart 1924 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden önce, kim nerede verirse versin, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yüksek tahsil diploması kabul edilmiş ve hususi icâzetnâmeler, dört yıllık; ihtisas, altı yıllık yüksek tahsile denk sayılmıştır."¹¹

5 Cem'iyyet, Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye, Hıyarat, Madde: 300-304. Alem Matbaası, Dersa'adet h. 1313

6 Mecelle, Vekâlet, Madde: 1452-1453.

7 İbn Faris, Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ er-Radi; *Mücmelü'l-luga*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986, c. I, s. 202.

8 Akpınar, Cemil; "İcâzet"; *DİA*, c. XXI, s. 393-400.

9 Buhârî, Haccetü'l-Veda 4406. «-أَلَا لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يُبَلِّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ.»

10 Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcâzetnameler-İslahat Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, ty, s. 101. Vd.

11 Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, s. 10 vd.

İslâm toplumunda icâzetnâmeler, icâzet sahibini ilmî, sosyal ve kültürel yönden tanıtan bir belge olmanın yanında, ihtiva ettiği bilgiler açısından da büyük bir önemi haizdir. İcâzetnâmeler, önemli şahsiyetlerin hal tercümeleri, döneminde okutulan dersler, kitaplar, ders programları, ilmi ve sosyal ilişkiler, şahıs ve kurumların üstlendiği hizmetler, görevliler ve yürüttükleri hizmetler ile döneminin ilim, kültür ve sanat hayatı hakkında ilmi değeri haiz, birinci elden güvenilir bilgiler içermektedir. Bu yönüyle icâzetnâmeler aynı zamanda ilmî birer vesikadır.

Şekil Yönünden İcâzetnâmeler

Hz. Peygamber'in (s.a.s) her işe besmele, hamdele ve salvele ile başlama sünneti,¹² İslâm toplumunda gelenek haline gelmiş ve Müslümanların kaleme aldığı bütün yazılı metinlerin ilk cümlesi besmele, ikinci cümlesi hamdele ve salvele olmuştur. Genellikle Arapça ve nesir olarak yazılan icâzetnâmeler de bu gelenek uyarınca besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Allah'a övgü, Hz. Peygamber'e (s.a.s.), ashabına, ehl-i beyt'ine dua, selam ve övgüden sonra ilmin önemi vurgulanarak konu ile ilgili ayet ve hadisler zikredilir ve İslâm âlimlerinin ilim ile ilgili sözlerine yer verilir.

Başlangıçta icâzetnâme müderris tarafından okuttuğu kitabın ilk veya son sayfasına yazılıyordu. Sonraki dönemlerde müstakil icâzetnâmeler yazılmaya başlandı.

İcâzetnâmelerde Senet

İcâzetnâmede ilmin kimden, hangi yolla ve ne şekilde alındığının yani kaynağının belirtmesi önemli bir husustur. Bu sebeple icâzette rivayet senedinin ve ilim silsilesinin önemine işaret edilir. İlim ve sanatta silsile, ilim ve sanatın piri ve kurucusu olarak kabul edilen şahıslara ulaşır. Sûfîler ve hattatlar üstatlarını bu yolla belgelemişlerdir. Dînî ilimlerde ise ilim silsilesi sahabeler üzerinden Hz. Peygamber'e (s.a.s.) uzanır.

İcâzetnâmelerde Mucîz (مُجِيزِ icâzet veren, izin veren)

İcâzette mucîz (müderris-hoca) kendini tanıtır. Öğrencisine okuttuğu kitapları zikreder. Okuttuğu kitapları kendisinin kimlerden okuduğunu beyanla kendi ilmi silsilesini, bu silsilede yer alan eser sahiplerinin eserlerini zikreder. İcâzet talep eden öğrencinin (mucâz) adı, baba adı, künyesi, ailesi, memleketi, kabilesi gibi bilgiler verilir. Mucîz, icâzetnâmede öğrencisine, üzerine aldığı sorumluluğu hatırlatır ve öğütlerini sıralar. Öğrencisinden dua talep eder. Kendisi de öğrencisine ve müslümanlara dua eder. İcâzetin sonunda mucîz'in ismi, nesebi, künyesi, tarih ile mührü gibi bilgiler bulunur.

İcâzetnâmeler genel ve özel icâzetnâmeler olarak değerlendirilebilirler. Genel icâzetnâmelerde okutulan dersler ile bütün ilimlerle ilgili (aklî ve naklî) okutulan kitaplar zikredilir. Mucîz, kendi icâzetinden, bizzat kendi okuduğu dersler ve kitaplar ile hocalarının isimlerinden bahseder. Genel icâzetnâmelerin bazısında ise sadece "aklî ve naklî, âlet ilimleri ve yüksek ilimler" ifadeleri kullanılır. Sadece bir ilim dalında verilen (ferâiz gibi) veya sadece bir kitabın okunduğuna dair icâzetler de bulunmaktadır. Bu tür icâzetler özel icâzetnâmeler olarak nitelemektedir.¹³

Bahse konu icâzetnâmenin mucîz'i Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, mucâz'ı Müftüzâde Hasan Tahsin b. Emrullah es-Samsûnî'dir. Gümüşhanevî Dergâhı Şeyhi, Mutasavvıf, Muhaddis ve Müderris olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, (k.s.) hem tarikat şeyhi ve hem de müderris kimliği ile öğrencilerine, müritlerine ve halifelerine tasavvufî ve ilmî icâzetnâmeler düzenlemiştir. Gümüşhanevî Dergâhı dergâh olarak ta bir hadis mektebi hüviyetinde idi. Bu

12 Sünenu İbn Mâce, Bâbu hutbetu'n-nikâh 19, c. 1, s. 610. «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ، لَا يُبَدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ، أَقْطَعُ» Sünenu Dârukutni, Kitâbu's-salât, c. I, s.428. «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبَدَأُ فِيهِ بِذِكْرِ اللَّهِ أَقْطَعُ»

13 Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, s. 101. vd.

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 821 numarada kayıtlı “Hacı Hâfız Mustafa b. Muhammed er-Rüşdî” adına düzenlenmiş icâzetnâme, 13 varaktır. İcâzetnâme’nin iç kapağında “Burûsevî ve (مع) Pazarcıklı el-Hâc Hâfız Mustafa bin Muhammed, kitabı tashih tamam olunmadı, noksan” kaydı bulunmaktadır. Zahriyesi yoktur. İcâzetnâme (1b) yüzünde besmeleden sonra “...رحمته إليه المتقين” ibaresi ile başlamaktadır. Yine (1b) yüzünde besmele ile birlikte 9 satır bulunmaktadır. (2a), (2b), (3a), (3b), (9a), (9b), (10a), (10b), (11a), (11b), (12a), (12b) yüzlerinde 17 satır; (4a), (4b), (5a), (5b), (6a), (6b), (7a), (7b), (8a), (8b) yüzlerinde 18 satır bulunmaktadır. İcâzetnamenin (13b) yüzü bulunmamaktadır. Sarı kâğıt üzerine yazılan icâzetnamenin besmele ile başlayan (13a) yüzü beyaz kâğıt üzerine yazılmıştır. Mucâzın ismi “Hacı Hâfız Mustafa bin Muhammed er-Rüşdî”dir. İcâzetnâme Mucîzin mührü ile “Racî Feyzu’s-Samedî Ahmed bin Mustafa el-Halidî” mühürlenmiştir. İcâzetnâme üzerinde tarih bulunmamaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 827 Numarada kayıtlı “Mustafa Nûrî b. Ca’fer” adına düzenlenmiş icâzetnâme 15 varaktır. İcâzetnamenin (1a) yüzünde (zahriye) “Konyalı Mustafa Nuri bin Ca’fer”e ait temlik kaydı vardır. Sarı kâğıt üzerine yazılan ve (1b) yüzünden başlayan icâzetnâme besmeleden sonra “...رحمته إليه المنقطعين” ibaresi ile başlamaktadır. İcâzetnamenin (7a), (7b), (8a), (8b), (9a), (9b), (10a) ve (10b) yüzlerinde 16, diğer yüzlerinde 17 satır bulunmaktadır. İcâzetnamenin (15a) yüzünde mucâzın ismi “Mustafa Nûrî bin Ca’fer” olarak geçmektedir. İcâzetnâme mucîzin mührü ile “Racî Feyzu’s-Samedî Ahmed bin Mustafa el-Halidî” mühürlenmiştir. İcâzetnâme üzerinde tarih bulunmamaktadır.

Milli Kütüphane 06 Hk 4685/2 numarada kayıtlı “Ömer Hulûsî b. Şa’bân” adına düzenlenmiş İcâzetnâme’nin 20 yaprak (varak) olup (1a) yüzü (zahriye) yoktur. Besmele ile başlayan (1b) yüzünde besmele ile birlikte 11 satır bulunmakta olup ilk satırı “...رحمته إليه المنقطعين” ibaresi ile başlamaktadır. Diğer yüzlerde satır sayısı 10 ile 13 arasında düzensiz olarak değişmektedir. Son yüz (20a) da 6 satır bulunmaktadır. Mucîzin mührü ile “Racî Feyzu’s-Samedî Ahmed bin Mustafa el-Hâlidî” mühürlenmiştir. İcâzetnâme üzerinde tarih bulunmamaktadır.

Karşılaştırmalı olarak incelenen icâzetnâmelerde müradif kelime farklılıkları ve imla hataları dışında şeklen ve muhteva olarak kayda değer bir farklılık bulunmaktadır.

İcâzetnâme, bir ilim icâzetnâmesi olup, icâzetnâme geleneğine uygun besmele, Allah’a hamd, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ehl-i beytine ve bütün arkadaşlarına dua (salat) ve selam ile başlamaktadır.

Besmele, hamdele ve salveleden sonra, “İsnad ile tarikat ve irşad mesleği (ne mensubiyet) bu ümmetin şerefindedir. Bu husus, şerefli Mustafa’nın (s.a.s) devrinden bu tarafa nesilden nesile böyledir. Bazı seçkinler, “İsnat kitapların nesebidir, senedi olmayan buluntudur.” ifadeleri ile icâzette senedin önemi vurgulanmıştır.

Mucîz, “Allah’ın nimetlerini inkârın sahih görüşe göre sahibi için vebal olacağını” beyanla kendinin nail olduğu nimetlerin bazılarını zikrettikten sonra, Allah’ın kendisine lutfettiği en büyük nimetin kendisini ilmi, ilmi ile âmil âlimlerden, özellikle Şeyh Ahmed b. Süleyman el-Halidî el-Hüseynî’den almaya yönlendirmesi olduğunu zikrederek müşşidinin ismini vermektedir.

Müderres, müşşidinin isminden sonra, başta Şeyh Halid el-Nakşbendî olmak üzere hocasının hocalarını saymakta ve 1. Şeyh Hâlid el-Nakşibendî, 2. Şeyh Ahmed el-Halvetî en-Nakşibendî es-Sâvî, 3. Şeyh Muhammed Fezâlî, 4. Şeyh Ali el-Buhârî, 5. Şeyh İbrâhim Bâcûrî, 6. Şeyh Fethullah, 7. Şeyh Abdurrahman el-Mansûrî, 8. Şeyh Mustafa el-Bulâkî, 9. Şeyh Ahmed Tamûs, 10. Şeyh Mustafa el-Mubelled el-Ahmedî, 11. Şeyh Hasan el-Biltânî, 12. Şeyh Abdurrahmân el-Eşmûnî, 13. Şeyh Muhammed Âbidîn, 14. Şeyh Muhammed el-Küzberî, 15. Şeyh Hâmid el-Attâr, 16. Şeyh Muhammed Efendi er-Rûmî en-Nakşbendî, 17. Şeyh Hüseyin ed-Dü-

dergâhta yüzlerle ifade edilen âlim yetişmiştir. Bu âlimlerin Dünyanın dört bir köşesine ilim ve İslâm ahlâkını taşıdığı da bir vakiadır. Bu tebliğde Gümüşhanevî Dergâhı'ndan icâzetli âlimlerin icâzetlerine bir bakış amaçlanmıştır. Bu sebeple araştırma, ilmî icâzet ile sınırlandırılmıştır.

Gümüşhanevî Dergâhı'nda İcâzetnâme Geleneği: Müftüzâde Hasan Tahsin Efendi ibni Emrullah es-Samsûnî Adına Düzenlenen İcâzetnâme Örneği

Tebliğimize konu olan icâzetnâme, el-Hâc Ahmed b. Mustafa Ziyaüddin Gümüşhanevî tarafından "Müftüzâde Hasan Tahsin Efendi b. Emrullah es-Samsûnî" adına düzenlenmiştir. İcâzetnâme, 1970 li yıllardan muhtemelen 12 Mart muhtırasını takip eden günlerden bu tarafa hususi kitaplarımın arasında bulunmaktadır. Bana nereden intikal ettiğini çok net hatırlayamıyorum. O yıllarda Samsun'da bir çöp kutusunun yanında bir miktar eski harfli yazı ile yazılmış kitap bulmuştum. O günlerde bazı endişeler sebebi ile insanlar değerini bilmediği kitapları ellerinde bulunmasın (yakalanmasın) düşüncesi ile bir yerlere bırakıyorlardı. Şemseddin Sâmî'nin *Tarih-i Edyân* adlı eserini de böyle bir çöp kutusundan almıştım. Zaman zaman çevreden de İmam-Hatip Okulu'nda okuduğumuz için eve bazı kitaplar bırakılıyordu. Bunların arasından çıktığını tahmin ediyorum. Bana intikal yolunu hatırlamamakla birlikte Gümüşhanevî'ye ait bir icâzetnâme olduğu bilinci ile o tarihten beri tarafımdan özenle muhafaza edilmiştir.

İcâzetnâme'nin tavsifine gelince, 19 varak olup, zahriyesinde -yaprağın (1a) yüzünde- rivayeti *خط مهر النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: «تنجيخ هيصور توجه حيث شئت فانك منصور»* bulunmaktadır. Zahriyyeden önceki boş varacağın (a) yüzünde "Samsunlu Müftüzâde Hasan Tahsin Efendi İbnü Emrullah" (temlik) kaydı yer almaktadır. İcâzetnâmenin (1b) yaprağında besmele ile birlikte 14 satır bulunmaktadır. (19a)'da 17 satır, (19b) de 14 satır ve sonunda mühür bulunmaktadır. Diğer yapraklarda 15 satır bulunmaktadır. Açık yeşil renkli kâğıt üzerine nesih yazı ile yazılmıştır. İcâzetnâme hicrî 1308 tarihini taşımaktadır.

Bu icâzetnâme, Ahmed bin Mustafa Ziyaüddin Gümüşhanevî tarafından düzenlenen icâzetnâmelerden ulaşılabilen icâzetnâmelerle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 550 numarada kayıtlı icâzetnâmenin mucâzı bilinmemektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 821 numarada kayıtlı icâzetnâme, "Hacı Hâfız Mustafa b. Muhammed er-Rüşdî" adına düzenlenmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 827 numarada kayıtlı icâzetnâme, "Mustafa Nûrî b. Ca'fer" adına düzenlenmiştir. "Ömer Hulûsî b. Şa'bân" adına düzenlenmiş icâzetnâme Milli Kütüphane 06 Hk 4685/2 numarada kayıtlıdır.

"Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü" 550 numarada kayıtlı sarı renkli kâğıt üzerine yazılmış olan icâzetnâme, 28 yaprak (varak)tır. İcâzetnâme, yaprağın (1b) yüzünden "حمدا لواصل المنقطعين إليه برحمته" ibaresi ile başlamaktadır. İcâzetnâmede 1. inci yaprağın (1a) yüzü (zahriye) boştur. Bir önceki boş yaprağın (a) yüzünde "Trabzonlu Aziz Efendi" ve okunamayan bir kayıt ile "İcâzetnâme" ibareleri yazılıdır. Kapağın iç yüzünde de "Hacı İsmail ..." kaydı bulunmaktadır. İcâzetnâmenin (1b) yüzünde besmele ile birlikte 10 satır bulunmaktadır. Diğer yüzlerde 11 satır bulunmaktadır. İcâzetnâmenin son yaprağının (a) yüzü (28a) "Gümüşhanevî Ahmed bin Mustafa Ziyaüddin" ibaresi ile başlamakta ve iki adet mühür ile yan yana mühürlenmiş bulunmaktadır. Mühürlerden sağda bulunanda, "Ahmed Ziyaüddin", solda bulunan "Racî Feyzi's-Samedî Ahmed bin Mustafa el-Hâlidî" ifadeleri yer almaktadır. İcâzetnâmede, öğrencinin isminin bulunması gereken bölümünün ilgili yeri boş bırakılmış olup icâzetnâmede mucâzın ismi bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu icâzetnâme, gerektiğinde kullanılmak üzere önceden hazırlanmış ve önceden hazırlanan bu icâzetnâmeye mucâz'ın isminin yazılması unutulmuş olabilir.

cânî, 18. Şeyh Ahmed et-Temîmî el-Halîlî, 19. Şeyh Abdurrahmân Efendi b. Hasan Efendi, 20. Şeyh Ömer Efendi el Feyzî, 21. Şeyh Mustafa ibnü'l-Allâme el-Mukrî eş-Şeyh Abdülkerim el-Bedrî, 22. Şeyh Ahmed'in isimlerini zikretmektedir.

Mucîz, müşşidinin hocalarını zikrettikten sonra Mısır ve Şam ulemâsından kendilerinden tarikat aldığı ve kendini yetiştiren hocalarından: 1- Şeyh Sâlim, 2- Şeyh Ömer el-Bağdâdî, 3- Şeyh Ali, 4- Şeyh Ali el-Vefâî, 5- Şeyh Osmân ve 6- Şeyh Hâlid es-Sa'îdî' nin isimlerini vermektedir.

Mucîz, hocalarının ismini zikrettikten sonra, hadis âlimlerinin icâzetnâmelerine ve eserlerine rahmet hadisi ile başlama geleneğine uyarak "Biz seni (Habibim) âlemlere (başka bir şey için değil) ancak rahmet için gönderdik"¹⁴ âyetinden sonra "Rahmetim gazabımdan öncedir"¹⁵ kutsî hadis ile "Merhamet edene Allah da merhamet eder, yerdakilere merhamet ediniz göktekiler de size merhamet etsin"¹⁶ hadisini icâzetnâmeye dercetmiştir. Bu rivayeti, kendilerinden icâzetli olduğu adı geçen âlimlerden aldığını beyan etmektedir. Bu hadislerin hocalarının icâzet ve eserlerinde bulunduğunu beyanla, teberrüken bazılarının isimlerini vermektedir. Hocaları arasında, Mısır ulemâsından, 1. Ahmed et-Temîmî, 2. Şeyh Mansûr el-Bâkî, 3. Seyyid et-Tahtâvî'nin adını; şeyhlerinin şeyhleri arasında, 1. Şemseddin Muhammed el-Budeyrî, 2. Şeyh Sâlim b. Abdullah el-Basrî, 3. Şeyh Muhammed el-Emîn, 4. Şeyh Seyyid Murtazâ'nın isimlerini zikretmektedir.

Şam ulemâsından şeyhleri arasında, 1. Şeyh Muhammed el-Emîn ibnu Ömer Abidîn, 2. Şeyh el-Küzberî, 3. Şeyh Attâr'ın islerini; şeyhlerinin şeyhleri arasında: 1. Şeyh Abdulganî en-Nablusî, 2. Şeyh Muhammed b. Ali el-Kâmilî, 3. El-Aclûnî diye bilinen Şeyh İsmail b. Muhammed el-Cerâhî, 4. Şeyh el-Cenînî'nin adı zikredilerek bu bölüm bir dua cümlesi ile bitirilmektedir. İcâzetinde adı geçen isimleri muhtasaran verdiği, adı geçen isimler ve eserlerle ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenlerin Şam ulemâsından hocaları 1. Muhammed Âbidin, 2. El-Küzberî ve 3. El-Attâr'ın icâzetnâmelerine bakabileceğini kaydetmektedir.

İcâzetnâme, senedin zikrinden sonra; Raşid Halifelerden her birine isnad edilen birer hadis-i şerif rivayeti ile İmam Hz. Hüseyin'e isnad edilen ve hocalarının icâzetnamelerinde ve eserlerinde zikredilen Kırk Hadis Mecmuasını ihtiva etmektedir.

Dört mezhep imâmı, İmâm-ı Azam Ebu Hanife, İmâm Malik, İmâm Şafi'î ve İmâm Ahmed b. Hanbel'in isimlerinin zikrinden sonra sıra ile Kütüb-i Sitte ve icâzetinde senedin kendilerine ulaştığı 118 müstakil kitap ismen ve müelliflerinin diğer eserleri işaretlenmektedir.

İcâzetnâme'de, kitap ve müelliflerin zikrinden sonar 7 adet hadis-i şerif nakledilmektedir. İlk hadis-i şerif, senedi Şeyh Muhammed Âbidin'in icâzetinde bulunan Abdullah b. Amr b. el-Ass'ın Rasulullah'tan (s.a.s) rivayet ettiği «يُصَاحُ بِرَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»¹⁷ «... فَتَسْعُ وَتَسْعُونَ سَجًّا»¹⁸ hadisidir. İkincisi: El-Küzberî'nin icâzetinde bulunan ve Ebu Zerr'in Rasulullah'tan (s.a.s) rivayet ettiği «يَا عَبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا»¹⁹ «... فَكَلَّا تَطَّالَمُوا» kutsî hadisi; üçüncü hadis: Muhammed Âbidin'in icâzetinde bulunan İmâm-ı Ebu Hanife'nin Alkame'den, O'nun Abdullah b. Bureyde'den O'nun babasından, babasının da Rasulullah'tan (s.a.s) rivayet ettiği «اغْزُ بِاسْمِ اللَّهِ، فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، لَا تَعْلُوا، وَلَا تَعْدُرُوا، وَلَا»¹⁹ «... وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيَدًا»¹⁹ hadisi; dördüncüsü musafaha, beşincisi müşabeke, altıncısı tesbih ve

14 Enbiyâ Suresi, 21/107.

15 Muslim, Tevbe 15.

16 Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-kadîr şerh'l-Câmî'u's-sağîr*, Mektebetu't-ticarîyetu'l-kubrâ, Mısır h. 1356, 3835, c. IV, s. 42, 3835.

17 Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed Hakim en-Nisaburî, *El-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990/1411. Kitabu'l-İman, c. I. s. 46

18 Muslim, El-Birr ve's-Sıla ve'l-edebe 55/2577.

19 Cemalüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Saîd b. Akile el-Mekki İbn Akile, *el-Fevaidü'l-celile fî'l-müselleti İbn*

tesbihatla ilgili Hasan-ı Basrî'den bir rivayet, yedincisi ise kelime-i tevhid ile ilgili Hz. Ali'den bir rivayeti içermektedir.

Mucîz bu bölümün sonunda kendisinin dört mezhepten icâzetli olduğunu ve icâzetli olduğu kitapları ihtisâren zikrettiğini beyan etmektedir. Fıkıhta senedinin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) başlayarak Şeyh Muhammed Âbidîn'e ulaştığını (şîir ile) beyan etmektedir. Bu şîirde: Mustafa (s.a.s.), İbn Mes'ûd, Alkame, Neha'î, Hammad, Numan, Ebu Hafs, Seyyid Bûni, Buhârî, Ebu Ali, Hulvânî, Serahsî, Pezdevî, Merğînânî, Kerderî, Nesefî, Adulaziz, Celâleddin, Seyrâfî, Ömer, İbn Humâm, Abdu'l-Berr, Şiblî, Sâhibu'l-Bahr, Abdulğaffar Mükettibî, Cininî ve Muhammed Ahmed'in isimleri zikretmektedir.

İcâzetnâme'nin icâzet ile ilgili bölümü de geleneğe uygun olarak besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Kendisinin işlediği ve infak ettiği en değerli şeyin ilim öğrenmek ve öğretmek olduğunu belirtmektedir. Mucâzın adı "Müftîzâde Hasan Tahsin Efendi bin Emrullah es-Samsûnî" olarak yazılıdır. Mucâzın fıkıh, hadis ve âlet ilmi ile ilgili eserlerde yeterliliği olduğundan ve hususi derslerine devam ettiğinden bahisle, kendisinden icâzet talebi üzerine, kendisinden okudukları, kendisine okudukları, eserlerinin tamamı ile bu icâzetnâmede adı geçen kitapların tamamından ehince muteber olan şartlar muvacehesinde kendine icâzet verdiğini beyan etmektedir.

İcâzetnâme, mucîz, mucâz ile bütün müslümanlara dua ve şefaet talebi ile son bulmaktadır.

İcâzetname, h. 1318 tarihini taşımaktadır. Mucîz'in (müderris) adı: "Ben el-Fakîr talebe ve miskinlerin hizmetkârı Gümüşhanevî el-Hâc Ahmed b. Mustafa Ziyaüddin" olarak yazılmış ve mucîzin mührü ile mühürlenmiştir.

Mühürde: "راجي فيض الصمدي أحمد بن مصطفى الخالدي" Racî Feyz-i Samedî Ahmed b. Mustafa el-Hâlidî ibaresi bulunmaktadır.

Sonuç

Netice olarak bir hadis mektebi olan Gümüşhanevî Dergâhı'ndan verilen ilim icâzetnâmelerinde bir disiplin ve bütünlüğün olduğu anlaşılmaktadır. İcâzetnâmeler, Osmanlı medreselerinin karakteristik özelliğini yansıtmakta ve Osmanlı medreselerinde okutulan dersler ile ders kitaplarının isimlerini ihtiva etmektedir. İcâzetnâmelerde Müderris Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin hadisçi kişiliği öne çıkmaktadır. İcâzetnâmede bulunması gereken temel ifadelerin hadis-i şeriflerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Özellikle Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin verdiği icâzetnâmelere hocalarından miras olarak dercettiği Kırk Hadis Mecmû'ası ile Gümüşhanevî Dergâhı icâzetnâmeleri bir hadis mecmuası hüviyeti ve değeri taşımaktadır.

Bahse konu *icâzetnâme* adı geçen icâzetnâmelerle karşılaştırılarak incelenmiş ve tercümesi ile birlikte yayıma hazırlanmıştır. Ancak hacminin büyük olması sebebiyle ayrı bir çalışma olarak yayımlanması düşünülmektedir. Kapsamlı araştırmanın yayımı gerçekleştirildikten sonra yazma nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne bağışlanacaktır.

Kaynakça

Akpınar, Cemil; "İcâzet"; *DİA*, c. XXI, s. 393-400.

Arslan, Durmuş, "Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VII, Sivas 2003.

Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul, t.y.

Cem'iyet, Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye, Hıyarat, Madde: 300-304. Alem Matbaası, Dersa'adet h. 1313.

Cemalüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Saîd b. Akile el-Mekki İbn Akile, *el-Fevaidü'l-celile fî'l-müselleti İbn Akile*, 1150/1737; tahkik: Muhammed Rıza Kahveci. Beyrut, Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 2000/1421.

Demirci, Ahmet, "Rivayet Formülleri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 1986, Sayı: 3.

Ferahidî, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, c. VI, s. 164.

Hakim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hakim en-Nisaburî, *El-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990/1411, Kitabu'l-İman.

İbn Faris, Ahmed b. Faris b. Zekeriya er-Radi; *Mücmelü'l-luga*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-kadîr şerh'l-Câmi'u's-sağîr*, Mektebetu't-ticariyetu'l-kubrâ, Mısır h. 1356, 3835.

Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul 2011.